

educació:

Els Centres Socioculturals són eines on la persona es percep “lliure” des del moment que adquireix protagonisme i és capaç d’analitzar la seva realitat per realitzar propostes pedagògiques per a la seva transformació personal i col·lectiva. La comunitat és educadora i educand als Centres Socioculturals, que són definits com a espais de trobada i de creació social i cultural que eduquen en, des de i per al temps de lleure.

El concepte “educació per a la ciutadania” està elaborat en molts textos a partir de la definició de diferents estratègies que permeten adquirir coneixements, habilitats i valors als ciutadans-educands¹ que formen part d’una comunitat més o menys extensa i que els provoquen un sentiment de pertinença al col·lectiu i una implicació activa en la comunitat. Aquest concepte generalment ha estat lligat a l’educació formal i a les polítiques públiques impulsades des de l’administració.

En afegir el concepte “des de” (i, per tant, en posar el focus al lloc des d’on es plantegen aquestes estratègies) es fa referència a un espai més enllà de l’administració, un espai on es valoren les accions d’educació popular i les diferents propostes que es generen des de la mateixa comunitat per tal de cobrir les necessitats educatives que es detecten.

Tradicionalment, s’ha definit com a pròpia de l’espai escolar la transmissió de determinats coneixements, habilitats, o el que ara s’anomenen “capacitats”; i s’ha definit com a propi de l’àmbit de l’educació no formal (i concretament dels Centres Socioculturals) el valor intrínsec de la formació com a eina transformadora.

Són dues realitats que cada vegada estan estenent més ponts i que en alguns moments es troben, altres es repel·leixen, i altres es complementen. L’educació formal mira moltes vegades de trobar solucions als processos d’ensenyament-aprenentatge recurrent a la

comunitat i als projectes d’educació no formal d’aquesta. Alguns exemples clars d’això són el programa Èxit del Consorci d’Educació de Barcelona o els projectes educatius a Instituts d’A Coruña amb la Fundació Radio ECCA.

L’educació formal mira moltes vegades de trobar solucions als processos d’ensenyament-aprenentatge recurrent a la comunitat i als projectes d’educació no formal d’aquesta

Víctor J. Ventosa (2008, pàg. 127) defineix amb molta claredat com el paradigma educatiu ha anat variant i passant d’unes relacions professor-alumne rígides i molt normativitzades a altres de més flexibles i personalitzades, d’un procés formatiu orientat al resultat a uns altres de més enfocats als processos, de sistemes de treball burocratitzats a altres de més creatius i basats en el treball en grup, d’uns espais tancats i separats de l’entorn a altres d’oberts i amb interacció amb el medi, d’uns temps formatius limitats (limitats a la infància i la joventut) a altres d’aprenentatge permanent (durant tota la vida). És a dir, que s’ha passat d’uns recursos i mètodes tradicionals de caràcter formal i predominantment receptius basats en una comunicació unidireccional a altres recursos no formals i actius basats en una comunicació bidireccional, horitzontal i en xarxa.

¹ “Ciutadà-educand” fa referència a la doble consideració de persona amb drets i deures i de persona en procés d’aprenentatge.

EDUCANT DES DE I PER A PERSONES LLIURES

En aquest pretès nou paradigma educatiu, els Centres Socioculturals són eines necessàries per a la comunitat per tal que s’organitzi i actuï com a protagonista de la seva realitat, compartint tant el punt de partida com el destí. La comunitat és educadora i educand, i cada vegada té més consciència d’aquest fet. Els Centres Socioculturals (definits com a espais de trobada i de creació social i cultural) són clarament espais d’“educació en, des de i per al temps de lleure” on, tal com planteja Pablo Waichman (2008), aquesta educació no és un temps desocupat o alliberat d’obligacions, sinó un temps de llibertat per a la llibertat com a transformació de la persona, una llibertat generadora de protagonisme i d’autonomia.

La pràctica quotidiana dels Centres Socioculturals amb una presència important de la comunitat en els seus espais de decisió, o d’aquells que són gestionats en la seva totalitat per la mateixa comunitat,² ens dóna una riquesa d’elements increïbles per a la seva anàlisi. Són

llocs intergeneracionals creats de manera col·lectiva, amb una proposta d’aprenentatge al llarg de la vida creada pels seus propis educands. Per tant, són llocs on el rol d’educador i el d’educand van alternant-se contínuament o els dos es donen alhora, on totes les accions estan carregades de contingut pedagògic, on s’aprèn i s’ensenya en cada moment. Tal com planteja Paulo Freire (García i Hernández, 1999), “tots nosaltres sabem alguna cosa. Tots nosaltres ignorem alguna cosa. Per aquest motiu aprenem sempre”. La tradició històrica dels Centres Socioculturals a Catalunya ha estat vinculada a la comunitat amb una intencionalitat educativa que pretén transformar la persona i el seu entorn des de la implicació voluntària de la comunitat que el forma, amb la qual cosa es confirma que la línia pedagògica d’aquests centres va més enllà del consum

² Com a exemples: la Casa del Pumarejo a Sevilla; la Casa Invisible a Málaga; o a Barcelona l’Ateneu Popular 9Barris, La Farinera del Clot, Can Basté, el Casal de Barri Prosperitat, el Taller d’Autoreparació de Bicis i Altres Ingenis de Roquetes-Verdum, o el Kasal Jove de Roquetes, entre molts altres.

cultural i de l'usuari consumidor entès com a client. El que busquen prioritàriament és la implicació de la persona com a protagonista. Podem definir aquests centres com a escoles de participació o com a espais educatius des de i per a la ciutadania. Així, podem plantejar l'educació com a problema polític, tal com feien les escoles racionalistes durant la primera part del segle XX (Solà, 1976). Estic parlant de l'educació com a eina de transformació social.

El pedagog indi Krishnamurti planteja que tot acte d'un individu afecta els altres, perquè "ser és ser en relació" (Tapan, 2001, pàg. 273-286). Les persones que individualment formen part d'una comunitat, intenten generar de manera col·lectiva el discurs i l'acció pedagògica que els permeti generar les eines necessàries per convertir-se en PERSONES LLIURES.

Vull utilitzar aquest concepte amb majúscules conscientment per tal de donar sentit a les paraules del sociòleg Bauman³ quan diu que, en un món regit pel principi de plaer quasi sense lligadures, reintroduir l'ètica és una necessitat imperiosa. Poblar el món amb persones que s'interessin pels altres no figura en el mapa de la utopia consumista. Aquesta carrera cap a la satisfacció personal provoca una desafecció envers els afers públics i socials, de manera que l'espai privat es conquereix desnonant altres éssers humans, i en especial la classe de persones que s'interessa per altres o que pot necessitar l'atenció d'altres.

Per tant, parlo de PERSONES LLIURES, de persones que se situen com a éssers protagonistes capaços d'analitzar la seva realitat i incidir per tal de transformar-la deixant de banda qualsevol dogma, de persones que agafen el seu destí i l'intenten transformar de manera col·lectiva, parlo de ciutadans que assumeixen drets i deures en pro de la seva comunitat independentment d'un DNI o de la pertinença a una nacionalitat.

Jean Claude Michéa (2002, pàg. 14) defineix la **intel·ligència crítica** com l'aptitud fonamental de la persona per comprendre a un temps el món que li

ha tocat viure i a partir de quines condicions la rebel·lió contra aquest món es converteix en una necessitat moral.

Per tant, no estic parlant d'una ciutadania definida a partir del perfil consumista o clientelista, de persones com a éssers consumidors exigents que aprenen els mètodes per rebel·lar-se per aconseguir el millor preu o la millor qualitat en el producte presentat, sinó de persones capaces de trobar i crear espais dignes per a l'ésser humà.

Els Centres Socioculturals són espais intrageneracionals on la joventut fuig del prototip de tipus mercantil que pretén donar-li sentit omplint-la de productes i consums específics

Leonel Moura (1997, pàg. 17) diu que no hi ha humanitat sense comunitat. Per les generacions més joves, és bàsic trencar el sentiment de no pertinença. S'han de trobar espais comuns, ja que no formar part de res determina la fi de la vida abans de començar-la vertaderament. I és en aquest espai on els Centres Socioculturals estan jugant un paper, que encara hauria de ser més important, i s'encaminen cap a un espai d'inclusió i d'humanització, trencant amb el consum de falses necessitats i urgències il·lusòries consumistes. Els Centres

³ Zygmunt Bauman (1925): polonès, sociòleg i professor emèrit de la Universitat de Leeds, guardonat amb el Premi Príncep d'Astúries de Comunicació i Humanitats 2010.

Socioculturals són espais intrageneracionals on la joventut fuig del prototip de tipus mercantil que pretén donar-li sentit omplint-la de productes i consums específics.

Generar espais gestionats per la comunitat i, per tant, també pels joves (Alcántara, 2009), fa que es treballin totes les capacitats per tal que els joves es desenvolupin adequadament en el seu entorn com a PERSONES LLIURES i compromeses amb la realitat que viuen. La no existència d'espais comunitaris és EXCLUSIÓ: no tenir espais de relació de construcció col·lectiva ens aliena.

En paraules de John Macmurray (1974), la base de la relació entre les persones és la comunicació, i la mutualitat del treball cooperatiu desinteressat és el que defineix la persona, és el que la fa lliure. Aleshores, s'és lliure quan es creix com a persona en relació positiva amb els altres. És per això que, des dels Centres Socioculturals, el suport mutu (Kropotkin, 1989) en l'elaboració de propostes pedagògiques es converteix en eina de desenvolupament i treball comunitari.

Per tant, la presència activa de la comunitat propera és molt important als Centres Socioculturals, ja que crea i impulsa espais de reflexió i actuació relacionats amb les línies educatives que s'hi porten a terme (Bidó de Nou Barris, 2010). D'una manera sintètica, aquests espais han d'estar creats per persones que formin part o estiguin interessades en el Centre Sociocultural com a eina i que de manera voluntària sumin els seus coneixements i praxis. Aquest espai ha de ser heterogeni, amb diferents perfils i rols que representin el ventall ampli de la realitat de persones del centre. Aquests aventurers de l'educació han de poder definir els valors en què volen treballar i els que volen transmetre, els objectius pedagògics del centre, i els projectes i activitats que porten a terme per tal d'acomplir aquests objectius, i han de fer un seguiment continuat que els permeti fer propostes de millora. A més, han d'estar coordinats amb la resta d'espais del Centre Sociocultural i difondre la seva tasca i els seus resultats per tal d'informar, transmetre i implicar més persones en la seva acció transformadora.

Aquesta és una tasca necessària si es vol promoure el desenvolupament d'una societat participativa, crítica, autònoma i independent formada per PERSONES LLIURES capaces de fer evolucionar el seu entorn a partir de la seva pròpia formació.

Antonio Alcántara Alcántara
Educador Social, Tècnic responsable de l'Àrea de Formació i Círc Social de l'Ateneu Popular 9Barris.
www.educaciotransformadora.wordpress.com
jeselito@gmail.com

Bibliografia

- ALCÁNTARA, A. *Dinamización en equipamientos y proyectos socioculturales gestionados por jóvenes*, dins *Quaderns d'Animació i Educació Social* núm. 10 (2009).
- BIDÓ DE NOU BARRIS, COMISSIÓ DE FORMACIÓ I CÍRC SOCIAL. *Jornades de reflexió pedagògica. En quins valors eduquem?* Ateneu Popular 9Barris (2010).
- GARCÍA, J. D.; HERNÁNDEZ, M. G. *Paulo Freire, semblanza biográfica*, dins *Acción Educativa. Revista Electrónica del Centro de Investigaciones y Servicios Educativos*, vol. 1, núm. 0 (1999).
- KROPOTKIN, P. *El apoyo mutuo*. Madrid: Madre Tierra (1989).
- MACMURRAY, J. *Personas en relación. La forma de lo personal*. Barcelona: Barral (1974).
- MICHÉA, J. C. *La escuela de la ignorancia*. Madrid: Acurela Libros (2002).
- MOURA, L. *Los hombres basura*. Irún: Iralka (1997).
- SOLÀ, P. *Las Escuelas Racionalistas en Cataluña (1909-1939)*. Barcelona: Tusquets (1976).
- TAPAN, M. J. *Krishnamurti (1895-1986)*, dins *Perspectivas. Revista Trimestral de Educación Comparada* núm. 31, vol. 2, pàg. 273-286 (2001).
- VENTOSA, V. *Perfiles y modelos de animación y tiempo libre*. Madrid: Editorial CSS (2008).
- WAICHMAN, P. *Tiempo libre y recreación. Un desafío pedagógico*. Madrid: Editorial CSS (2008).
- www.ateneugb.net
- www.biciosxs.prouespeculacio.org
- www.canbaste.com
- www.edubcn.cat/exit/
- www.lainvisible.net
- www.pumarejo.org
- www.radioecca.org